

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2019.7.110-123>

УДК: 304:331.5

© Валентина Богатирець¹,

© Ірина Гаїна²

ПРОБЛЕМИ ПОВЕРНЕННЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ: ВИТОКИ ТА МОЖЛИВИ РІШЕННЯ

110
—
У статті визначено головні чинники та впливи вітчизняної трудової еміграції; розглянуто яку роль відіграє міжнародна міграція населення у демографічному розвитку України; виокремлено чинники, що сприяють трудовій еміграції; з'ясовано переваги та недоліки для країн-експортерів та країн-реципієнтів у контексті міграційної політики. Означено проблеми, що виникають у процесі української трудової еміграції та запропоновано шляхи доповнення механізму державного регулювання міграції з метою поліпшення соціальної і психологічної рівноваги українців, порушення якої становить загрозу для національної безпеки держави. Важливою практичною складовою наукової розвідки стало соціологічне опитування, здійснене у соцмережах серед студентів Факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету. Авторками було запропоновано певні ефективні кроки для створення сприятливих умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство та сприяння легальної міграції.

Ключові слова: трудова еміграція, репатріація, Україна, українські мігранти, розвинуті економіки, реінтеграція.

Addressing the Root Causes of the Ukrainian Labour Migration (Problems and Solutions)

There is a growing body of literature that recognizes the importance of

¹ Кандидат політичних наук, доцент кафедри сучасних іноземних мов та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: v.bohatyrets@chnu.edu.ua; <http://orcid.org/0000-0002-6291-5180>

² Студентка спеціальності «Міжнародна інформація» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: hayina.iryna@chnu.edu.ua

addressing mass labour migration, since the whirl of the latest mass labour migration, which has spread to more and more countries in recent decades, has rapidly become the matter of utmost importance for Ukraine. There is a clear and convincing evidence that the cause and consequences of Ukraine's 'mass migration exodus' can play an imperative role in tackling the issue of returning of the Ukrainian emigrates and an efficient policy for their reintegration. It should be articulated, that according to UN statistics, Ukraine ranks the top ten countries with the highest emigration levels and its number has even increased so far. State Statistics Service estimates the number of migrant workers at 1.3 million, while experts say the number varies between 2 and 4 million. The discrepancies emerge both because of different understanding of the concept of 'migrant' and different data collection methods. The Ukrainian statistics clearly claims that the core factor behind the rapid growth of labour migration, primarily, to Ukraine cross-bordering states and other EU countries, is not only a shortage of jobs or an increase in unemployment in the country, but the desire for higher earnings from those, who could find work in their homeland.

Of particular interest for our research was a poll made in 'Instagram' among the students of the Faculty of History, Political Science and International Studies. The respondents showcased their awareness and keen interest on the problem and proactively participated in the survey. Noteworthy, the findings constituted an integral part of our practical side of the research and were incorporated to our conceptualization of the problem under study. Collectively, the studies outline a critical role for designing a longterm planning and an effective strategy to considerably improve the situation in Ukraine in an integrated and coordinated response. Significantly, by taking advantage of the latest technological and socio-economic trends from around the world, the Ukrainian government, ad hoc committees and other stakeholders should take into account various approaches to achieving the social and economic reintegration of all categories of Ukraine's return migrants. The authors attempt to suggest a list of major steps to be taken for an effective reintegration program, and argue that the government should focus on the institutional mechanism of program management. Although the field is widely considered an applied science with practical applications, there are still philosophical underpinnings.

Keywords: labour migration, repatriation, Ukraine, Ukrainian migration, economically developed countries, reintegration.

Постановка проблеми. В умовах сучасної глобалізації, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, розширення міжнародних інвестиційних потоків, проблема трудової міграції людства дедалі більше набуває стрімкого розвитку. Відповідно до Європейської конвенції про правовий статус трудових мігрантів, «трудова еміграція» – це переміщення особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону (Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів, 2007). Процеси трудової еміграції значно активізувалися за роки незалежності України. За даними Міністерства соціальної політики станом на січень 2019 р., за кордоном легально працюють близько 9 млн. українців, майже половина віком від 18 до 29 років, із них 3,2 млн. працюють на постійній основі (В Минсоцполитики уточнили, 2019).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасних умовах існує велика загроза ще більшої активізації еміграційних процесів, що потребує оцінки можливих наслідків істотного витоку робочої сили за межі країни і, відповідно, розробки ряду превентивних заходів у регулюванні міграційними процесами. Зрозуміло, що ця проблема носить комплексний, системний характер, тому її вирішення має базуватися на вдосконаленні соціально-економічної політики держави.

Чисельність населення України, що становила у 1992 р. 52,0 млн. осіб, внаслідок негативних тенденцій природного відтворення скоротилася майже на 10,0 млн. осіб. У 2010-2016 рр. природне скорочення становило в середньому понад 160,0 тис. на рік. За прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, якщо показники народжуваності, тривалості життя та міграції залишаться незмінними, то у 2050 р. в Україні чисельність населення складатиме 32,0 млн. мешканців. Частка в населенні осіб віком старше 60 років, яка на теперішній час складає 52,8%, зросте у півтора рази.

Актуальність даної теми неодноразово була розглянута у працях таких вітчизняних науковців як О. В. Астахова, О. В. Бербець, Я. В. Верхогляд, Л. А. Весельська, Т. О. Гнатюк, Ю. П. Гуменюк, В. Капітан, О. А. Малиновська, Н. А. Сирочук, І. В. Ховрах, однак, не зважаючи на те, що важливі аспекти трудової міграції відображені у працях зазначених вчених, окремі важливі проблеми, зокрема міграційні процеси в Україні в умовах європейської інтеграції, ще достатньою мірою не дістали теоретичного та практичного вирішення.

Метою статті є здійснення загального аналізу і актуалізація проблематики вітчизняної трудової еміграції та запропонування ефективних методів для розв'язання поставлених питань.

Виклад основного матеріалу. Загальновизнаним є той факт, що одним з найвагоміших чинників активізації мондіалізації сучасних міжнародних економічних відносин виступає міжнародна робоча міграція. Цікавим є те, що сучасну міграцію за суттю та впливом на світовий соціально-економічний, соціокультурний і політичний простір іноді порівнюють з «Великим переселенням народів». Проте, на відміну від минулих історичних епох, змінилася не лише природа (нерівномірність поширення населення на планеті, різні природні й соціальні умови життя людей), а й умови (можливості переміщення: швидкість, інтенсивність міграційних потоків) міграційних процесів, разом з тим і спрямованість та територіальна концентрація. Водночас, однією із причин популярності українських людських трудових ресурсів в Європі є несприятлива демографічна ситуація, старіння населення, збільшення тривалості життя, і, як наслідок, збільшення витрат на пенсії, що негативно впливає на бюджети промислово-розвинутих країн (Сирочук Н., 2014, 2).

Історично так склалося, що доля українського народу змушувала його впродовж сторіч шукати кращих умов життя. Починаючи з другої половини ХІХ століття, коли під час першої хвилі еміграції з території сучасної України до Канади, Бразилії, Аргентини та США виїхало близько 300 тисяч українців, міграційні процеси набували все більших обертів аж до сьогодення. Причому більшість причин трудової еміграції наших предків залишились актуальними і до наших часів – економічні, соціальні та політичні утиски. Конкретизувати ці причини можна згідно даних американського провайдера фінансової інформації (ЗМІ) Bloomberg станом на початок 2018 р.: низька заробітна плата, тривалий конфлікт з Росією, девальвація і стійка корупція (Bloomberg, 2018).

Найпоширенішою причиною виїзду за кордон є низька заробітна платня в Україні, на відміну від європейських країн, які безпосередньо межують з Україною – Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини та інших. Окрім цього, Україна, виходячи зі свого геополітичного розташування, приречена бути так званою транзитною територією, де потоки іммігрантів на Захід найбільш інтенсивні здебільшого із країн Південної та Південно-Східної Азії. А це не може не вплинути на

стан соціальної безпеки не лише іммігрантів, а й населення України (Весельська Л., 2011, 112).

Враховуючи складність та довготривалість офіційного працевлаштування закордоном, зростаючі масштаби трудової еміграції призвели до такого негативного наслідку, як нелегальне працевлаштування українських заробітчан, легкість і доступність якого у подальшому спричиняє соціальну незахищеність людини в країні-реципієнті. Складнощі полягають також у тому, що за кордоном ціна української нелегальної праці значно знижена, що провокує зловживання з боку роботодавців, у свідомості яких Україна постає недемократичною і неправовою державою.

Варто зауважити, що починаючи з 2002 року команда Ernst&Young People Advisory Services розглядає вищезгадані причини трудової еміграції, проводячи регулярні дослідження українського ринку праці та залучаючи понад 250 провідних українських та міжнародних компаній із понад 20 галузей. У рамках даного дослідження 2017 р. на запит BBC News Україна, команда дійшла висновку, що понад половина компаній (56%) стикаються зі складнощами у підборі персоналу, в тому числі це пов'язано із зростанням масштабів трудової міграції закордон. Привертає увагу і те, що за підрахунками Інституту економіки і прогнозування, станом на 2018 рік, відтік такої робочої сили обертається для української економіки втратою близько 40 млрд. гривень на рік (BBC News Україна, 2018).

Цікавим та досить інформативним для нашої наукової розвідки стало соціологічне опитування, здійснене у соцмережах серед студентів Факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Всього було опитано 50 респондентів. У результаті, на основне запитання «Чи є у Вас родичі, які перебувають закордоном як трудові емігранти?» – 60% опитуваних відповіли «так» і, відповідно, інші 40% – «ні».

За даними опитування, серед основних причин/мотивацій трудової еміграції респонденти виокремили:

- низьку заробітну плату та відсутність робочих місць – 43,3%;
- низький (доволі нестабільний) рівень життя в Україні – 16,6%;
- відсутність життєвих перспектив в Україні, загалом, для себе і дітей, зокрема – 16,6%;

- пошуки самореалізації та нових можливостей – 13,3%;
- можливість матеріальної допомоги своїм дітям в Україні – 10%.

Серед країн перебування своїх родичів студенти назвали Польщу, Чехію, Іспанію, Німеччину, Норвегію та США.

Загалом за часи незалежності України протягом 1991-2019 рр. відбулося 2 хвилі трудової еміграції. Під час першої хвилі в 90-х – поч. 2000-х рр. з України емігрували висококваліфіковані громадяни до розвинених країн. Нині, у рамках другої хвилі еміграції, коли Україна масово втрачає трудові ресурси, набагато вигідніше будувати економіку із залученням власних висококваліфікованих кадрів, аніж із, наприклад, біженцями з третього світу. До прикладу: у той час як поляки та чехи в сучасних умовах розвитку економіки в Європі масово емігрують до таких високорозвинених західноєвропейських країн як Німеччина, Франція, Швейцарія та Велика Британія, Україна постачає трудові ресурси на звільнені робочі місця вищезгаданих націй, погоджуючись на меншу заробітну платню, ніж могло б отримувати місцеве населення. Внаслідок цього відбувається заповнення вакансій українського ринку праці менш кваліфікованими, а іноді і низько-кваліфікованими як українцями, так і іммігрантами з країн третього світу, що, в першу чергу, негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни в цілому. Разом з тим, існує низка даних, яка свідчить про зниження міграційного потоку робочої сили до таких країн як США, Канада, Туреччина, Німеччина, Ізраїль,

Італія, Австрія, Греція та інші країни (Forbes, 2015). Загрозливим є і той факт, що у рейтингу країн з найстрімкішим скороченням працездатних ресурсів у 2019 р. Україна посіла перше місце (У Мінсоціполітики, 2019). Згідно статичних даних ООН, населення України становило 44,4 мільйона осіб станом на 2017 рік.

Довгострокова ситуація теж досить тривожна: за даними дослідження ООН, до 2050 року населення України може скоротитися до 36,4 мільйона осіб.

Варто наголосити, що на темпи зростання зовнішньої трудової міграції значно впливають: впровадження пенсійної реформи в Україні, зростання обсягів комунальних платежів і знецінення гривні, погіршення до критичного рівня інвестиційного й ділового клімату, руйнування співробітництва із міжнародними фінансовими інститутами, а також наявність мільярдних заборгованостей із зарплат, соціальних виплат і допомог. Враховуючи українську солідарну систему пенсійних виплат, внаслідок трудової еміграції посилюється соціальне навантаження на тих, хто залишився й офіційно працює в країні, що значно стримує розвиток економіки.

116

Варто наголосити, що українські трудові емігранти мають найвищий відсоток освіченості (37%) серед мігрантів, які мають повну вищу освіту. Проте це не означає, що освіта і досвід відповідають потребам ринку праці України або країни призначення. На думку експертів, велика кількість освічених та талановитих людей (інженери, лікарі, освітяни, фахівці з інформаційних технологій), які працюють закордоном, сприяють певному рівню «витоку мізків». Водночас, під час міграції простежується декваліфікація, коли трудовий емігрант виконує низькокваліфіковану роботу (Ляшенко О., 2016, 122).

Основна маса й далі працюватиме як низькокваліфіковані працівники, незважаючи на ту спеціальність, яку вони мали на Батьківщині. У першу чергу, це відбувається через незнання іноземних мов, а також через часткове невизнання в Європі наших дипломів. Трудовим мігрантам гроші потрібні вже зараз, і оволодівати новою професією закордоном їм зазвичай ніколи, тому працюють вони там, де можна відразу з приїзду заробляти гроші.

Як наслідок, Україна допомогла залатати діри на ринках праці від Праги до Варшави, які з'явилися до цього часу завдяки вільному пересуванню Європою, а також через привабливі зарплати у багатих країнах Західної Європи. Особливо це набуло поширення в рамках

підписання Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу в 2014 р., що також спричинило збільшення кількості трудових мігрантів, зокрема за рахунок спрощення візового режиму, а також сприяння мобільності населення. Це призвело не лише до зниження перспективи економічного зростання України та розвитку інфляції, а також до такого негативного демографічного наслідку як зменшення економічно працездатного прошарку громадян (Tyschuk T., 2018).

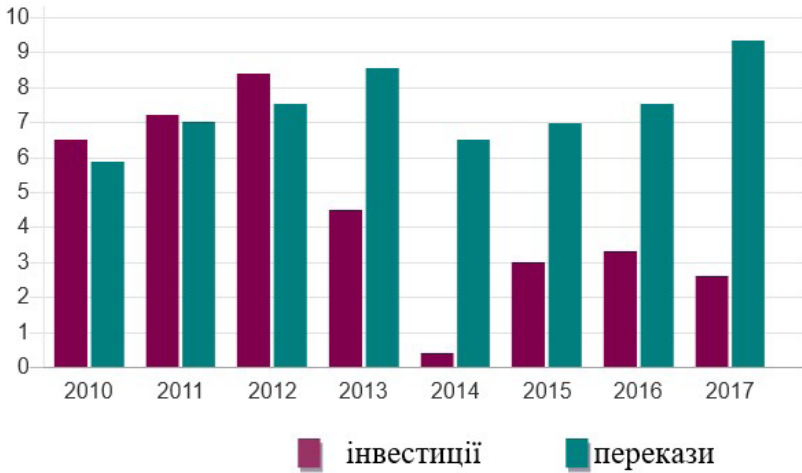
Звісно, кожна людина має право жити і працювати там, де вона бажає, і отримувати зарплатню, на яку вона заслуговує. Багато людей, що працюють закордоном, залишаються там не лише через втечу від соціально-економічних чи політичних проблем України, а через можливість саморозвитку та спроби реалізації себе в новому середовищі. Проте, всі ми – громадяни однієї держави, і якщо вона втратить більшу частину свого людського потенціалу, то виникне загроза її становлення і розвитку як такої.

Однак, у контексті досліджуваної проблеми можна віднайти і позитив. На думку експертів, помітним чинником, який певний час був вагомим при виборі місця роботи, виявилася можливість для ухилення від сплати податків у випадку нелегальної роботи в ЄС. Зароблені закордоном кошти переважно використовуються в Україні і, власне, сприяють розвитку економіки, пом'якшують проблему безробіття, а з часом і стимулюватимуть підприємницьку діяльність самих заробітчани, які вирішили розпочати власну справу. Так, за розрахунками НБУ, у 2017 р. надходження коштів від зовнішніх мігрантів становило майже 9.3 млрд дол. США, а прямі іноземні інвестиції в Україну склали лише 2.3 млрд дол. США. Отже, трудові емігранти виявилися перспективнішими за прямих іноземних інвесторів (Верхогляд Я., 2018). Якщо ще десять років тому обсяги грошових переказів від мігрантів і прямі іноземні інвестиції були цілком порівнянними, то за останні кілька років значна перевага належить саме мігрантам (рис.1).

Ця тенденція зберігається і в 2018 році. Так, за даними НБУ, за січень-липень минулого року прямі іноземні інвестиції в Україну склали 1,3 млрд доларів. А от приватні грошові перекази за той самий час становили 6,35 млрд доларів, – у 5 разів більше. За даними дослідження Н. Сирочук, яка подає результати власних досліджень у вигляді таблиці, розглянуто основні аспекти результатів трудової еміграції українців (Таб.1) (Сирочук Н., 2014, 10-11).

Рисунок 1

**Іноземні інвестиції проти грошових переказів
(дані НБУ) 2010-2017 роки, \$ млрд.**

118

Джерело: (BBC News Україна, 2018).

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика наслідків
української трудової еміграції**

Позитивні	Негативні
Надходження коштів в країну	Втрата найактивніших людських трудових ресурсів(віком від 18 до 29 років)
Покращення добробуту сімей мігрантів	Нелегальна трудова міграція не здійснює відрахувань до пенсійного та соціального фондів
Нові можливості для реалізації своїх здібностей	Демографічна криза внаслідок незворотної еміграції заробітчан з новим громадянством
	Повернення трудових мігрантів пенсійного віку
	Розпад сімей, проблема соціального сирітства
	Ризик потрапляння в ситуацію торгівлі людьми (сексуальна експлуатація за кордоном, трудове рабство)

За даними статистики, чисельність українських мігрантів просто колосальна: щороку нашу державу залишає приблизно 95,4 тис. фахівців; кожен 26-й фахівець з вищою освітою емігрує. За останні 5 років з України виїхало 5,5 тис. учених, що еквівалентно втраті 4 млрд. дол. США. Цікавим є той факт, що сума на підготовку кваліфікованого фахівця з вищою освітою коливається в межах 20 тис. дол. США (Верхогляд Я., 2018, 3). Саме таку суму втрачає країна-донор, коли даний фахівець переїжджає в іншу державу, адже відомо, що існує постійна тенденція щорічного зменшення бюджетних витрат на науку, що призвело до згорання багатьох науково-дослідних програм, падіння престижності наукової роботи, швидкого скорочення чисельності наукових кадрів, зниження рівня матеріального стимулювання науковців (Бербенець О., 2012, 2). Проте, ми маємо ставити за мету не повне припинення еміграції українських науковців, а формування спеціального механізму для того, щоб мігранти поверталися назад в Україну, тим самим змінюючи незворотну міграцію в тимчасову. Для цього, на нашу думку, доцільно здійснити такі кроки як:

- масштабне фінансування наукової сфери;
- забезпечення пристойної заробітної платні для наукового потенціалу України (і не лише);
- підтримка процесу щодо впровадження наукових розробок у ведення бізнесу;
- покращення рівня соціально-економічної захищеності працівників наукової сфери;
- щорічне оновлення науково-технічної бази;
- покращення міжнародної співпраці із вузами інших країн світу.

Повертаючись до актуальних викликів нашої теми, також постає проблема збільшення кількості студентів, які виїжджають закордон на навчання, що є надзвичайно гострою, адже більшість цих студентів, ставши випускниками європейських вузів, вирішують надалі проживати й працювати у країні перебування, тим самим, катастрофічно зменшуючи кількість потенційних наукових кадрів України.

За даними останніх соціально-наукових досліджень, очікується також і третя хвиля трудової еміграції, коли почне емігрувати молодь без кваліфікації. Ця хвиля буде найпотужнішою: хлопці та дівчата будуть виїжджати одразу після закінчення школи, ні на що не розраховуючи в Україні. Це будуть потенційні конкуренти біженцям з

країн третього світу, 2 мільйони котрих вже емігрували до Європи.

Однією з причин недостатнього функціонування ресурсу репатріації наших співвітчизників є відсутність законодавчої бази у сфері міграційної політики (Сирочук Н., 2014, 9).

З економічної точки зору, як свідчить світова практика, можна запропонувати розроблення системи заходів, суть якої базуватиметься не на примусі, а на зацікавленості, а власне:

– дозволити мігрантам відкривати валютні рахунки із встановленням на них вищих відсотків;

– надати можливість купівлі житла чи започаткування бізнесу в довгостроковій перспективі шляхом застосування переваг накопичувальних рахунків;

– сформувати нормативно-правове підґрунтя для мігрантів як легальних, так і нелегальних, з можливістю відкриття рахунків в банку тієї країни, в якій вони працюють задля легального переказу коштів на Батьківщину;

120

— посилювати участь Міністерства праці та соціальної політики України в регулюванні зовнішньої трудової міграції та координації діяльності різних органів державного управління у цій сфері.

Не менш важливою залишається проблема підвищення рівня життя в Україні. Лише вирішення цієї задачі дасть змогу громадянам України максимально розкрити свій робочий потенціал на користь вітчизни, а отже і власних інтересів. І тоді подорожі Європою та іншими країнами світу носитимуть науково-пізнавальний та культурно-туристичний характер.

Висновки. Проблема трудової міграції в Україні постає актуальною соціальною загрозою для країни і нації, та, як наслідок, створює реальний психологічний дисбаланс серед працюючих в державі українців. Прикладом покращення ситуації, що склалася, є посилення розвитку та збагачення науково-технічного потенціалу країни з урахуванням реальних цифр трудових верств населення. Нагальною є потреба удосконалення умов праці, збільшення заробітної платні, економічного розвитку підприємництва, і, в першу чергу, вкладання коштів у розвиток національного бізнес-середовища, що має привабити не лише численні іноземні інвестиції, а й стимулювання повернення українських мігрантів на Батьківщину, що також сприятиме наближенню українського соціуму до стандартів європейського співтовариства.

Джерела та література:

1. Forbes. Україна. URL: <http://forbes.net.ua/ua/nation/1410211-geografiya-migraciyi-kudi-yizdiliukrayinci-v-2015-roci-i-hto-vidviduvav-ukrayinu>.
2. Kramar O. (2018). 'The challenge of the 'great migration'. Why the temptation to compensate population losses with immigrants is dangerous'. URL: <https://ukrainianweek.com/Economics/219129>
3. Milakovskiy B. (2018). 'Ukrainians Abroad: The Economics and Politics of Labor Migration'. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukrainians-abroad-the-economics-and-politics-labor-migration>
4. Tyschuk T. (2018). 'The Great Migration: No One in Ukraine Knows How Many of Our Compatriots Have Moved Abroad'. URL: <https://voxukraine.org/en/the-great-migration-no-one-in-ukraine-knows-how-many-of-our-compatriots-have-moved-abroad/>
5. Берbeneць О.В. (2012). Проблеми міграції робочої сили та шляхи її вирішення // Ефективна економіка. -- No 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4450>
6. В Минсоцполитики уточнили количество украинских заробитчан за рубежом (06.01.2019). URL: <https://news.finance.ua/ru/news-/441461/v-minsotspolitiki-utochnili-kolichestvo-ukrainskih-zarobitchan-za-rubezhom>
7. Верхогляд Я. В. (2018). Економічні наслідки міграції населення в Україні. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2018/>
8. Весельська Л. А. (2011). Трудова міграція і соціальна безпека: аналіз наслідків та перспектив у контексті українських реалій // Економіка та держава, No 4. С.111-116.
9. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів ратифікована з застереженням Законом № 755-V (755-16) від 16.03.2007 р. URL: <http://iom.org.ua/ua/legislation-ukr/migration-related-legislation-ukr/workers-and-members-of-their-families.html>
10. Кваша О.С. (2017). Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України. Економіка І Суспільство, Випуск # 10 / 2017. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/92.pdf
11. Ляшенко О. (2016). Особливості трудової міграції України / О. Ляшенко, Ю. Шампанюк // Молодий вчений. № 4. С. 121–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_32.

12. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України URL: www.ukrstat.gov.ua.

13. Рева А. (2018). Вирішення проблеми трудової міграції полягає у збільшенні рівня оплати праці. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/15854.html>

14. Робсила чи рабсила: як впливає на економіку України трудова міграція (BBC News Україна, 26.03.2018). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43485101>

15. Сирочук Н.А. (2011). Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського Союзу: фактори впливу // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2014. № 11. С. 110–118.

16. У Мінсоцполітики запропонували надавати субсидії й трудовий стаж українським заробітчанами (21.04.2018). URL: <https://news.dtki.ua/labor/social-protection/47964>

122 — 17. Україна очолила рейтинг країн, які найшвидше втрачатимуть трудові ресурси 10.01.2019. URL: https://espreso.tv/news/2019/01/10/ukrayina_ocholyla_reytyng_krayin_yaki_naystrimkische_vtrachatymut_trudovi_resursy

References:

1. Forbes. Ukrayina. URL: <http://forbes.net.ua/ua/nation/1410211-geografiya-migraciyi-kudi-yizdiliukrayinci-v-2015-roci-i-hto-vidviduvav-ukrayinu>.

2. Kramar O. (2018). «Vykyk» velykoyi mihratsiyi «. Chomu spokusa kompensuvaty vtraty naseleण्या immihrantamy nebezpechna «. URL: <https://ukrainianweek.com/Economics/219129>

3. Milakovs'kyy B. (2018). «Ukrayintsi za kordonom: ekonomika ta polityka trudovoyi mihratsiyi». URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukrainian-abroad-the-economics-and-politics-labor-migration>

4. Tyshchuk T. (2018). «Velyka mihratsiya: nikhto v Ukrayini ne znaye, skil'ky nashykh spivvitchyznykiv pereyikhaly za kordon». URL: <https://voxukraine.org/en/the-great-migration-no-one-in-ukraine-knows-how-many-of-our-compatriots-have-moved-abroad/>

5. Berbenets' O.V. (2012). Problemy mihratsiyi robochoyi slyly ta shlyakhy yiyi vyrishennya // Efektyvna ekonomika. -- No 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4450>

6. V Mynsotspolytyky utochnyly kolychestvo ukraynskykh zarobytchan za rubezhom (06.01.2019). URL: <https://news.finance.ua/>

ru/news/-/441461/v-minsotspolitiki-utochnili-kolichestvo-ukrainskih-zarobitchan-za-rubezhom

7. Verkhohlyad YA. V. (2018). Ekonomichni naslidky mihratsiyi naseleण्या v Ukrayini. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2018/%>

8. Vesel's'ka L. A. (2011). Trudova mihratsiya i sotsial'na bezpeka: analiz naslidkiv ta perspektyv u konteksti ukrayins'kykh realiy // Ekonomika ta derzhava, No 4. S.111-116.

9. Yevropeys'ka konventsija pro pravovyy status trudyashchykh-mihrantiv ratyfikovana z zasterezhennyam Zakonom № 755-V (755-16) vid 16.03.2007 r. URL: <http://iom.org.ua/ua/legislation-ukr/migration-related-legislation-ukr/workers-and-members-of-their-families.html>

10. Kvasha O.S. (2017). Zovnishni mihratsiyini protsesy trudovykh resursiv: factory, stan ta naslidky dlya Ukrayiny. Ekonomika I Suspil'stvo, Vypusk # 10 / 2017. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/92.pdf

11. Lyashenko O. (2016). Osoblyvosti trudovoyi mihratsiyi Ukrayiny / O. Lyashenko, YU. Shampanyuk // Molodyy vchenyy. № 4. S. 121-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_32.

12. Ofitsiyyny veb-sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny URL: www.ukrstat.gov.ua.

13. Reva A. (2018). Vyrishennya problemy trudovoyi mihratsiyi polyahaye u zbil'shenni rivnya oplaty pratsi. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/15854.html>

14. Robsyla chy rabsyla: yak vplyvaye na ekonomiku Ukrayiny trudova mihratsiya (BBC News Ukrayina, 26.03.2018). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43485101>

15. Syrochuk N.A. (2011). Mizhnarodna trudova mihratsiya ukrayintiv do krayin Yevropeys'koho Soyuzu: factory vplyvu // Ekonomichnyy visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrayiny «Kyyivs'kyi politekhnichnyy instytut». 2014. № 11. S. 110-118.

16. U Minsotspolityky zaproponuvaly nadavaty subsydiyi y trudovyy stazh ukrayins'kym zarobitchanam (21.04.2018). URL: <https://news.dtk.ua/labor/social-protection/47964>

17. Ukrayinaocholylyareytnhkrayin,yakinaystrimkishevtrachatymut' trudovi resursy 10.01.2019. URL: https://espresso.tv/news/2019/01/10/ukrayina_ocholyly_reytyng_krayin_yaki_naystrimkishe_vtrachatymut_trudovi_resursy